

- § по-третє, визначитися хто конкретно буде це робити. В залежності від змісту проблеми їх мають вирішувати, очевидно, або виключно церкви; або виключно держава (повернення культових споруд); або держава і церква (проекти законів);
- § по-четверте, практичне усунення причин конфліктності.

Якщо із встановленням причин ситуація на сьогодні більш-менш ясна, то з трьома останніми позиціями – суцільні складнощі і пов'язані вони, в основному, з відсутністю конструктивного міжцерковного діалогу або з бажанням державних чинників в один момент все вирішити адміністративним шляхом.

І все ж думається, що констатовані складнощі міжконфесійних відносин у сучасній Україні є закономірними складнощами екстенсивного та інтенсивного росту, наслідок непростого набуття досвіду діяльності церков та релігійних організацій в умовах зростаючої свободи совісті, релігійної свободи. В ході становлення України як правової держави, мінімізації залежності конфесій від державно-адміністративного ресурсу, усвідомлення церквами, релігійними організаціями, що їх майбутнє залежить не від близькості до владних структур, партій чи харизматичних лідерів, а від них самих, в країні складатимуться умови для подальшої нормалізації й поліпшення міжконфесійних відносин.

Микола НОВИЧЕНКО (Київ)

ОСОБЛИВОСТІ МІЖКОНФЕСІЙНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Будь-яке суспільство в сучасному цивілізованому світі може ефективно функціонувати лише за умови узгодженості його складових. Цілком зрозуміло, що втрата такої узгодженості в певній сфері буття призводить до дисгармонії розвитку, породжує асиметрію у суспільних зв'язках, в результаті чого виникають конфлікти, які в кінцевому рахунку здатні призвести до неконтрольованих і непередбачених наслідків.

Конфлікт – це взаємодія між соціальними агентами, в якій вони ведуть боротьбу один проти одного. Ця боротьба може носити різний характер, однак сам момент зіткнення сторін, в якому вони прагнуть реалізувати свій проект бачення майбутнього, є обов'язковим для визначення того чи іншого суспільного процесу як конфлікту.

Джерелами конфліктів найчастіше вважають зіткнення інтересів. Саме через призму цього постулату розглянемо феномен релігійних конфліктів.

За своєю класифікацією вони поділяються на макроконфлікти (між народами, націями, державами) і мікроконфлікти (між соціальними і релігійними групами, окремими особами). Не зважаючи на таке звичне і, здавалось би, заспокійливе означення як “мікро”, саме такі конфлікти здатні призвести до значних соціальних потрясінь, нанести шкоду особистості, церкві, суспільству, державі.

Такі конфлікти ми маємо на увазі, характеризуючи релігійну ситуацію в сучасній Україні. Розглядаючи їх як процес, що має цілком визначену мету, зазначимо, що вони завжди виступають як засіб досягнення певного результату, де, як уже відзначалося вище, переслідуються інтереси протидіючих сторін.

Аналізуючи суть міжконфесійних та міжцерковних конфліктів в Україні, слід зупинитись і коротко охарактеризувати релігійну ситуацію в нашій державі, визначити її специфіку, показати найбільш суттєві процеси та тенденції, що відбуваються в релігійному середовищі.

Україна на сьогодні поліконфесійна держава, на теренах якої діє біля 34 тис. релігійних організацій 55 віровизнань.

За роки незалежності релігійна мережа країни збільшилась більш як удвічі. Найбільш суттєві зміни сталися у мережі релігійних громад (із 13 тис. до 32 тис.).

Демократичні перетворення в Україні надали релігійним організаціям широкі можливості для розвитку їх міжнародних стосунків з одновірцями за кордоном. Лише впродовж минулого року за сприяння Держкомнацрелігій Україну відвідало майже 25 тис. іноземців, в тому числі паломників до святих місць, а також для проповідницької, гуманітарної, добродійної діяльності, викладання в духовних навчальних закладах, участі в конференціях, різних форумах, семінарах тощо. Найбільша кількість представників із-за кордону приїздила із США, Німеччини, Скандинавських країн, Ізраїлю та Великобританії. Релігійні центри, місії, братства проводять у нас значну благодійницьку, виховну та просвітницьку роботу. Все це позитивно сприймається в суспільстві.

Однак релігійна ситуація в Україні оцінюється нині не тільки за цими параметрами. Доводиться констатувати і гострі проблеми, негативні процеси та явища, які ускладнюють релігійну обстановку, вносять нестабільність та напруженість. Найбільшою проблемою життя церков в Україні є конфліктність в релігійному середовищі. Лінії протистояння на сьогодні схематично позначаються наступним чином:

- 1) православно-католицьке, тобто між всіма відгалуженнями українського православ'я, з одного боку, та римо- і греко-католиками – з іншого;
- 2) внутріправославне, тобто між Українською Православною Церквою, яка перебуває в юрисдикції Московського Патріархату, Українською Православною Церквою – Київський Патріархат та Українською Автокефальною Православною Церквою;
- 3) внутрішні протиріччя в інших конфесіях, які, хоча й не набрали такої гостроти як у православ'ї, але істотно знецінюють перетворюючий потенціал релігійних організацій;
- 4) зіткнення між традиційними для України релігіями та неорелігіями.

Причини міжконфесійних і внутрішньоцерковних протистоянь досить глибоко коріняться в національному, релігійно-догматичному й історичному контексті. Значною мірою вони підсилені соціально-політичною й економічною ситуацією в країні. Звичайно, живлять їх і невирішені проблеми в життєдіяльності церков, боротьба за розподіл сфер впливу, поєднання релігійно-церковного чинника з етнічним та політичним.

Зберігає потенціал конфліктності і майнове питання, зокрема з огляду на недостатню забезпеченість релігійних організацій культовими спорудами (лише 69%). Їх активне будівництво та повернення колишніх храмів, що використовуються не за призначенням, протягом останніх років значною мірою пом'якшало цю проблему. За роки державної незалежності України віруючим повернуто 3,5 тис. сакральних об'єктів і понад 12 тис. предметів культового та церковного вжитку, а кількість культових будівель та пристосованих приміщень, якими користуються церкви, збільшилась з 9,4 тис. до 20 тисяч. За цей період збудовано більше 4 тис. сакральних споруд, у стадії будівництва знаходиться ще близько 4 тисяч.

Повернення Церкві значної частини колишніх культових будівель та церковного майна, а також активне будівництво нових храмів дозволило значною мірою зняти гостроту і масштаби конфліктності в релігійному середовищі. Про поліпшення ситуації свідчить неухильне скорочення кількості так званих “гарячих точок” – населених пунктів, де відбуваються міжконфесійні і міжцерковні конфлікти на майновому підґрунті. За 10 років їх число зменшилось у 8 разів.

Джерелом конфліктності залишається внутріправославний розкол. Існування в Україні трьох церков одного віросповідання є явищем аномальним. Але воно лише відбиває певні історичні та суспільно-політичні реалії України, які адміністративними методами усунути неможливо. Гострота проблеми значною мірою зумовлюється присутністю в полі відносин між православними церквами ідеї “національної Церкви”. Тим самим проблема міжцерковних стосунків виводиться на політичний рівень, що робить досить проблематичним міжцерковний діалог з метою узгодження суто церковних проблем.

Ідея об'єднання православних церков в єдину Помісну православну церкву поки що не знайшла практичного втілення. Сторони мають принципово відмінні позиції щодо засад і термінів об'єднання, перспектив канонічного одержання автокефалії, а також того об'єкту православної Повноти, який має надати автокефалію майбутній об'єднаній церкві.

Розглядаючи причини міжцерковних конфліктів, слід згадати і зовнішньополітичний чинник, вплив на вірних різних церков України закордонних релігійних центрів.

Менш істотним, але, разом з тим, більш помітним, є настирливий тиск на весь посттоталітарний простір неорелігійних організацій, груп, зарубіжних місій та центрів, які, використовуючи свої фінансові можливості, ведуть активну місіонерську діяльність, нерідко виходячи при цьому за рамки закону й не рахуючись з історичними традиціями та громадською думкою.

Виникають питання: чи можливо в принципі якимось впливати на ці конфліктні ситуації? Чи реально хоча б уникнути загострень, якщо про досягнення повної злагоди поки що говорити зарано? І яким шляхом слід при цьому рухатись? На наш погляд, це видається можливим лише в разі врахування та дотримання таких передумов.

Перше. Органи державної влади мають здійснити низку ефективних заходів, у тому числі в законотворчій сфері, спрямованих на реальне відокремлення релігії від політики – принаймні щодо жорсткого припинення найбрутальніших виявів політизації релігійного життя, які подекуди набрали неприпустимих форм.

Друге. Про міжконфесійне та міжцерковне порозуміння важко говорити доти, доки серед віруючих не утвердиться розуміння аномальності зіткнень на релігійному ґрунті, а у свідомості церковних ієрархів відповідальність і справжня християнська позиція не візьме гору над амбіціями й корисливими розрахунками.

Третє питання надзвичайно складне й делікатне. Воно стосується об'єднання православних в Україні. Процес цей непростий і тривалий. Він може завершитися утвердженням єдиної Української православної церкви і одержанням нею автокефалії. Однак не забуваймо, що ця ідея викликає досить відмінну реакцію православних в Україні. Форсовані акції тут здатні призвести до нових розколів.

Цілком зрозуміло, що держава об'єктивно зацікавлена в об'єднанні православних, але не може втручатися у внутрішньоцерковні справи. Їй залишається лише всіляко сприяти цьому процесові. Як, власне, і справі утвердження інших церков України в бажаному для них канонічному статусі.

Четверте – це забезпечення відповідної правової бази, здатної створити сприятливі умови для подолання міжцерковних протиріч. Закон України "Про свободу совісті та релігійні організації" приймався за специфічної соціально-політичної ситуації у квітні 1991 р. і в дечому є декларативним актом, а не правовим документом, розрахованим на реальне застосування. Гармонізація державно-церковних і міжконфесійних відносин вимагає роздекларування Закону, визначення юридичних механізмів вирішення численних питань, які повсякчасно виникають на релігійному ґрунті і практично випадають з правового простору. Цей документ нині доопрацьовується.

Пріоритетними напрямками вдосконалення законодавства про свободу совісті мають бути, на нашу думку, такі: надання державі реальних і дійових важелів розв'язання міжконфесійних протиріч; забезпечення однакового застосування Закону, припинення місцевої законотворчості, встановлення порядку реєстрації статутів релігійних організацій, яке виключатиме зловживання цим статусом з боку об'єднань громадян, чії цілі суперечать інтересам держави.

Відкидаючи політизацію релігійного середовища як засіб впливу на результати політичних кампаній, Українська держава максимально сприятиме участі церков у соціально значущій діяльності, в покращенні суспільної моралі, розвитку милосердницької, добродійної діяльності тощо.

Період становлення церковно-державних відносин в Україні практично завершився. Утворено інститути, що координують відносини між церквою та державою: з боку держави це Державний комітет України у справах національностей та релігій; з боку церкви – Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій. Відносини між церквою і державою сьогодні набувають характеру рівноправного діалогу, в ході якого реально вирішувати актуальні проблеми.

Фред ВУДС (Прово, США)

ПРИНЦИПИ ЕФЕКТИВНОГО МІЖРЕЛІГІЙНОГО ДІАЛОГУ

Базовий принцип міжрелігійного діалогу – нехай всі віруючі вшановують Бога так, як хочуть. Якщо прихильники ексклюзивізму вважають, що є лише одна істинна релігія, яка дає відповіді на всі питання, то плюралісти називають всі релігії істинними. Віруючі Церкви Ісуса Христа Святих Останніх Днів (ЦХСОД), які відносять себе до інклюзивістів, вважають лише одну релігію правильною, але водночас визнають також і цінність інших релігійних напрямків.

Особливе ставлення до релігійної свободи виявляв засновник ЦХСОД Дж.Сміта. Так, влітку 1843 року він говорив про свою готовність захищати релігійні права і, в разі необхідності, віддати своє життя не лише за мормона, а й за добру людину з будь-якої іншої деномінації. Дж. Сміт наголошував, що він може доводити правдивість свого віровчення віруючому іншої релігії, але не може примусити його вірувати так, як вірить він.

Ще за часів свого становлення лідери Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів усвідомлювали необхідність міжрелігійного діалогу. Вони спілкувалися з представниками пресвітеріанської та католицької церков. При цьому ці лідери користувалися думкою, що коли одна частина людства зневажає іншу за релігійні, культурні або інші вподобання, то Бог продовжує давати блага всім.

Дж.Сміт вважав свободу віросповідання базовим принципом свого життя. Бог дав людині свободу вибору, і інші люди не мають права позбавити її цього права. Право всіх людей на релігійну свободу було закріплене в Хартії від 16 грудня 1840 року.

Відтак кожна релігія має зробити крок до іншої і намагатись зрозуміти її, має бути вдячна їй за інший погляд. Для конструктивного міжрелігійного діалогу необхідно «будувати мости, а не бар'єри», акцентувати увагу на спільних цінностях. Ми маємо захищати можливість шанувати єдиного Бога, а кожний віруючий зокрема може робити це так, як він того бажає.

FRED WOODS.

The American writer, Henry David Thoreau taught that for every thousand hacking at the leaves of an issue, there was one striking at the roots. I believe that in order to have effective interreligious dialogue we must strike at the roots by implementing true principles which are in the words of Dr. Stephen R. Covey, timeless, self evident and universal. One such principle was advanced by the Chinese philosopher Confucius who stated, “Religions are many and different, but reason is one. The broad minded see the truth in different religions, the narrow minded see only the differences”.

Perhaps the Latter-day Saint position on obtaining truth may best be summarized by this statement articulated by a former professor at Brigham Young University in Provo, Utah: